

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj X.

V saboto 18. septembra (ranojesna) 1852.

List 75.

Kraljič.

Volit si kralja zbèrejo se ptiči,
In sklep storé: le temu krono dati,
Ki bi zmed vsih naj višje prifrfrati
Krepost dokazal v skušnji s tékmenci.

Dá znam se borbe, — in lej! pri ti priči
Na kviško zagromí vès rod krilati;
Vsak iše druge vse nadviševati;
Al kmal vsih trud junaški orel vniči.

Že zmagonosno doli zrè z višine,
Kar 'z repa mu, tam skrit, še višje šine
Zvit steržik zdaj, in: »jez sim kralj!« zaviče.

Pa vsi se na sleparčka jel' groziti,
De komej jim v nek plot zamore uiti.
Od tod v plotéh se skriva in »kraljič« kliče.

Žive plote napravljajmo!

(Konec.)

Veliko dobroto jeséna (Esche) poznajo kmetovavci zgornjiga Štajarskiga kaj dobro; oni vedó: kako dobra živinska piča je jesénovo listje, zato paravnajo tudi z jesénam kakor z nadzemeljskim travnikom, kteriga dva- ali celò trikrat kosijo, da z njegovim listjem skoz zimo saj svojo živino pri življenji ohranijo. Jêsen je goratim krajem eden nar boljših pomočkov za pomnoženje živine in varovanje gojzdov.

Naj bi to vsi kmetovavci spoznali in si veliko jeséna, sosebnó v plotih, zasadili, ker jêsen jim bo dajal obilo listja, ki je za živinsko klajo kaj dobro.

Še boljši kakor jesénovo listje je pa za živinsko pičo murbino listje. Napravite si plotove iz murbiniga germovja! Če se ne pečate z židorejo, imate vendar krave, ovce ali kôze v svojim hlevu, kterim se murbino listje za pičo tako dobro prileže, kakor pečenka (prata) vam! Živina vam scer iz murb ne bo svile (žide) dajala, — mleka, masla sira, mesa, loja in dobriga gnoja pa obilno.

Čeravno se v tečnosti z murbinim in jesénovim listjem javorovo in gabrovo (Ahorn und Weissdorn) primerjati ne more, je vendar za živinsko pičo tudi dobro. Smreka, kalína (Rainweide) in jelša (Erle) dajo veliko stelje, in posebno je jelša vinogradnikom koristna.

Akacia, ki sila naglo rase, da drobniga lesa veliko in nogradnikom dobrih količev.

Če na bolj mokrim svetu zasadimo tiste sorte vèrb, ki so za drevje, terte ali druge reči vezati dobre, si bomo veliko tisuč in tisuč šibic pridelovali, ki se dajo za spletèno robo koristno porabiti.

In tudi glog (beli glog, Weissdorn), ki je za

plotove na rahli in dobri zemlji nar bolji, ni le samo za ograje voljo priporočiti, ampak je še tudi sicer dober. Listje njegovo se zamore ovcam in kozam pokladati, in tistimu navadnemu belimu metulju, kteriga gosence našimu sadnemu drevju toliko škode prizadenejo, je glogovo listje nar naravniši živež; po tem takim je glog odvodnik požrešnega merčesa.

Ako svoje sadne verte ogradimo z glogam, beli metulj ne bo primoran na sadno drevje posedati, ampak bo ostal pri svojim naravnim živežu — na germovji glogovim — kjer ga bomo lože zasacili in pokončali, kakor na visocih sadúnosnicah.

Naj Vam umnim in previdnim kmetovavcam bo naprava živih plotov živo priporočena, ker to, kar ste tukaj v njih priporočilo brali, ni iz bukev izpisano, ampak iz poterjenih skušinj vzeto.

(W. d. steirm. LWG.)

Kmetijske skušnje.

(Da se turšica dobro sponaša tudi v bolj merzlih krajih), smo v Novicah že večkrat omenili, ko smo rekli, da nekteri kmetje le zato turšice ne sadé, ker krivo mislijo, da je ta sad le za južne gorke kraje. To krivo misel poderó tudi skušnje iz visocih Koroških krajev na Beli in v Ziljski dolini (3200—3600 čevljev visoko nad morjem), o kterih je gosp. J. Pretner iz Celovca v časniku Česke kmetijske družbe razločno pisal, kterim so pridjane tudi nove skušnje iz okolice Pražke, in kterim zamoremo tudi mi svoje iz Krajnskiga pridjati, ker je znano, da na Jesenicah in Krajnski Gori tudi turšica dobro dozori. Naj bi tedaj bolj merzel kraj ne strašil kmete, da bi zavoljo tega ne sadili turšice, toliko koristne na vse strani, — le na to je treba gledati, kdor jo v merzlih krajih sadi, da sème dobí iz turšice, ki je v merzlim kraji domá; taka se lahko privadi v novim kraji; tudi je v tem dobro posnemati kmete, ki si za sème tiste sterže izvolijo, ki so narprej dozoreli, in od teh naj vzamejo nar lepši zerna.

(*Skušnje zoper naglo smert kuretine*). Na Českim je razsajala letos poleti med domačo kuretino tista znana čermasta kuga, po kteri žival na nagloma nevarno zbolí in pogine. Neki gospodar je naznanil o tem svojo skušnjo od leta 1834, ko je ravno ta kuga veliko kuretine naglo pobirala, in ktera se je tako dobro poterdila, da so skoraj vsa kó žival po tem smerti otéli. Obstoji pa ta pomoček v tem, da se za to kugo bolna kuretina (kokoš, petelin, raca itd.) berž v merzlo vodo potopi. Zvedili so pa ta pomoček takole: Neki petelin je že

pojmal na tleh, kar ga hlapec verže v bližnji vodnjak — in lejte! kmalo se v vodi oživi petelin in prikorači zdrav in vesel k svojim putam. — Ker je vsacimu zdravniku dobro znano, da polivanje z merzlo vodo je poglavitni pomoček zoper vse čermaste bolezni, se nam to naznanilo popolnoma verjetno zdi, in svetovani pomoček zasluži, da se poskusi.

(Da na gnoj sajeni krompir rad gnije) se je spet letos očitno poterdilo; vse njive krog in krog imajo skoraj polovico gnjiliga, kjer je bil na gnoj sajen; na njivi pa, ki ni bila gnojena, je lepo bel in čisto zdrav. Dobro je krompir na korenise, ali na repise ali tudi na staro krompirise saditi, le gnojiti se mu ne sme.

Ogled nove kazenske postave

zoper hudodelstva, pregreške in prestopke.

(Dalje.)

Sedmo poglavje zapopade hudodelstva velike izdaje, razžalitev cesarja in drugih oseb cesarskiga rodu, in motenje javnega (očitnega) pokoja.

Hudodelstvo velike izdaje

po §. 58. tisti storí, kdor kaj takega počne:

1. s čimur se ima cesarjeva oseba na telesu, zdravji ali slobodi poškodovati ali v nevarnost pripraviti, ali pa storiti, da bi se zverševanje njegovih vladarskih pravic ubranilo; — ali
2. kar bi merilo na to, da bi se oblika (forma) vlade posilno spremenila; — ali da bi se
3. kak del od enotne državne zveze ali obsežja dežel austrijskega cesarstva odtergal, ali da bi se državi napravila ali povečala nevarnost od zunej, ali pa kaka puntarija ali domača vojska znotraj; naj se zgodi le-to očitno ali skrivoma, po posameznih osebah ali v tovaršijah, z nasnovo, nagovarjanjem, spodbadanjem, zapeljevanjem z besedo, pisanjem, natisnjenimi deli ali podobami, svetovanjem ali lastnim delom, poprimši se orožja ali ne, z razodetimi, k temu namenu peljejočimi skrivnostmi ali naklepi, s podšuntovanjem, nabiranjem, ogleduhovanjem, podpiranjem, ali s kakoršnim koli v to namenjenim djanjem, če bi bilo tudi brez uspeha ostalo.

Zavoljo tega hudodelstva naj se prisouje smert:

1. vsakteremu, kdor se je zakrivil s kakim v §. 58, čerki 1) zaznamovanih djanj, če je tudi brez uspeha ostalo; in
2. začetnikom, našuntovavcom, vodjem in vsim tistim, ki so pri kakem započetju velike izdaje v §. 58, čerki 2) in 3) zaznamovanih verst neposrednje delali.

Vsi tisti pa, kateri so se takešnega započetja bolj oddaljeno vdeležili, naj se kaznujejo s teško ječo od 10 do 20 let, pri posebni nevarnosti započetja ali storivca pa s teško ječo na vse žive dni.

Ako se je zadnjič

3. z govorjenjem na očitnem mestu ali pred več ljudmi, v natisnjenih delih, razširjenih podobah ali pisanjih kakemu v §. 58 zaznamovanih djanj nagovarjalo, spodbadalo ali zapeljevalo, in ako je to nagibanje brez zveze s kakim drugim hudodelskim započetjem in brez uspeha ostalo (§. 9), je treba prisojevati teško ječo med 10 in 20 leti.

Za povračilo škode, po hudodelstvu velike izdaje državi ali privatnim osebam napravljene, je vsak krivec z vsim svojim premoženjem odgovoren.

Razžalitev cesarja

se po §. 63. vkriviči, kdor cesarju spoštovanje ukrati.

Kdor cesarju spoštovanje ukrati, naj se zgodi le-to z osebnim razžaljenjem, z gerdenjem, hudim ogovarjanjem, ali zasramovanjem, očitno ali pred več ljudmi izrečenim, po natisnjenih delih, s podanjem ali razširjanjem podob ali pisanj. Tak naj se kaznuje s teško ječo od enega do pet let.

Ravno tako se kaznuje tudi djavna razžalitev drugih oseb cesarske rodovine, ako se v nji ne najde hujše kaznovavno hudodelstvo.

Motenje javnega pokoja.

S hudodelstvom motenja javnega pokoja se po §. 65 zakrivi, kdor očitno ali pred več ljudmi, ali v natisnjenih delih, razširjenih pisanjih ali podobah:

1. k zaničevanju ali sovražstvu zoper cesarjevo osebo, zoper enotno državno zvezo cesarstva, zoper obliko (formo) vladarstva ali državno upravo našuntovati skuša, ali
2. k nepokoršini, k upor ali zoperstavi zoper postave, ukaze, razsodbe ali naredbe sodnij ali drugih javnih oblastnij, ali k odrekovanju davkov ali davšin za javne namene zaukazanih nagovarja, spodbada ali zapeljati skuša.

Z enacim hudodelstvom se tudi zakrivi, kdor

3. takošne tovaršije, ki si za svojo nalogo vzamejo kacega pod čerkama 1) in 2) zaznamovanih kaznivih namenov, ustanoviti, ali druge k deležnosti taistih zapeljati skuša, ali se jih sam kakor koli bodi vdeleži.

Kazen tega hudodelstva je teška ječa od enega do pet let.

(Dalje sledi.)

Življenje slavnih Slovanov.

VII.

Komenski *).

Jan Amos Komenski spada med naj znamenitnejše može vsih vekov in narodov. Spisal je veliko imenitnih in prekoristnih bukev v českem in latinskem jeziku, ktera je znal kaj lepo pisati. „V pisanji českega jezika“ — pravi slavnoznani Palacki — „ga ni doslej še nikdo prekosil“.

Ker pomeni Komenski „domá iz Komne“, moravske vasi, nekdanj Svetlovski graščini podveržene, so to vas nekteri njegov rojstni kraj imenovali; zdaj pa vémo, da se je narodil v Nivnicah, mesticu na Moravskem, ne daleč od ogerskega Broda 28. marca 1592. Toraj se je tudi sam Moravca Ogorskobrodskega (Hunnobrodensis Moravus) podpisoval.

Oče, mlinar, in mati sta mu še mlademu umerla. Ker sta bila premožna, je imel ukaželjni mladenec pomočkov dovolj, se šolskih nauk lotiti. Izučivši se prvih nauk domá, stopi leta 1608 v latinske šole, kje, se prav ne vé.

S posebnim veseljem se je učil latinskega jezika, ki so ga ondaj kot jezik učenih vse Europe toliko v čislili imeli. Ali nerodno razlaganje tega, kakor tudi drugih nauk v šoli razsvetljenega mladenca v serce žali. Že zdaj premišluje, kako bi bilo treba šole — ukoznanstvo — popraviti, da bi svoj namen bolj spolno-vale. Nastal je pozneje res sam naj imenitnejši učenik tako važnega ukoznanstva, to je, vednosti, kako

*) Z latinskim končajem: »Comenius« (beri: Komenius). Ker so ondaj učeni po latinsko pisali, je trebalo imena polatinčevati; drugači jih ne bi bili mogli sklanjati. Tudi mi ptuja imena po kroju našega jezika krojimo, ako ni njih končaj za »sklanjanje po naše« pripraven. Pis.